

Enkele recente gegevens over het voorkomen van vleermuizen in de Alblasserwaard

Douwe Tiedema

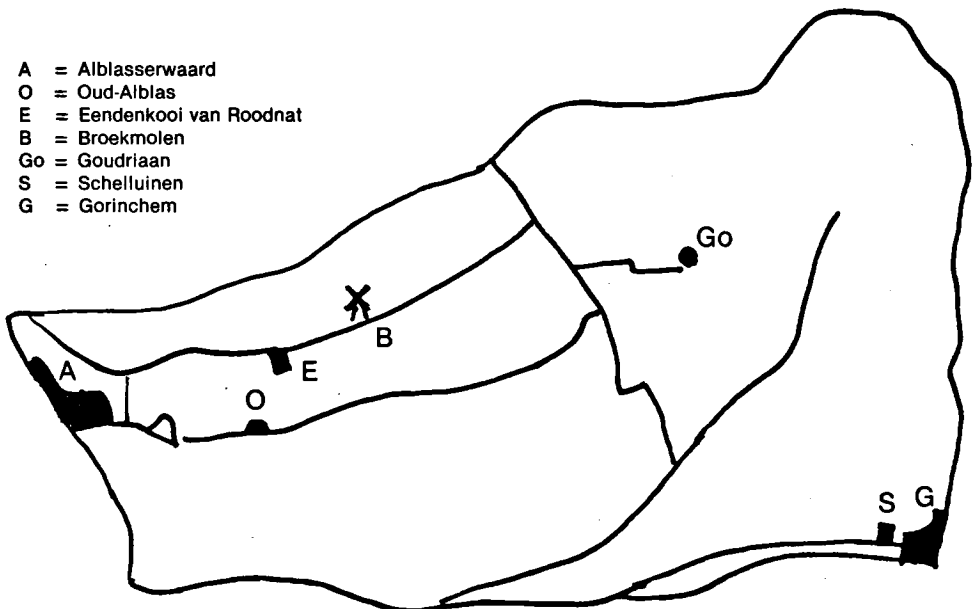
Vanaf 1982 zijn door ondergetekende gegevens over het voorkomen van vleermuizen in de Alblasserwaard verzameld. Er is hierbij geen sprake geweest van systematisch onderzoek. Daarvoor is het beschreven gebied eenvoudig te groot. Bovendien zoeken vleermuizen hun woonruimte voor een groot deel op privéterrein en dit is niet altijd toegankelijk. Ook is er rekening gehouden met de storingsgevoeligheid van vleermuizen. Daarom werden veel vindplaatsen niet door mij persoonlijk bezocht.

Bij het onderzoek heb ik gebruikt gemaakt van eigen, min of meer toevallige, waarnemingen en van mededelingen van derden. Voor zover mogelijk werden de mededelingen van derden door mij geverifieerd. Daarbij werd, zoals eerder vermeld, rekening gehouden met de storingsgevoeligheid van vleermuizen. Al gauw werd duidelijk dat het publiek in zijn enthousiasme bij het zien van rondvliegende vleermuizen er al snel vanuitging, dat de desbetreffende dieren ook wel in de omgeving een slaapplek zouden hebben. Dit is lang niet altijd zeker, omdat verschillende soorten vleermuizen vaak betrekkelijk grote afstanden tussen de slaapplek en het foerageergebied afleggen. Daarom ook wer-

den dergelijke mededelingen met de grootst mogelijke scepsis beschouwd.

Om de belangstelling voor vleermuizen aan te wakkeren en om meer meldingen binnen te krijgen, heb ik enige malen in het kwartaalblad van de Natuur- en Vogelwacht 'De Alblasserwaard' over vleermuizen gepubliceerd. Naar aanleiding van deze artikelen besteedde ook een regionaal weekblad aandacht aan vleermuizen. Ik heb sterk de indruk, dat er door deze publikaties inderdaad meer mededelingen bij mij zijn binnengekomen.

Van elke waarneming en van elke mededeling is door mij aantekening gemaakt.

Binnen de Alblasserwaard blijken in elke gemeente vleermuizen rond te vliegen. Echt grote aantallen worden vrijwel nergens gesignaleerd. Alleen in het centraal in de waard gelegen dorp Goudriaan werden door mij op een avond in 1983 tientallen vliegende vleermuizen gezien. Veelal echter gaat het om verspreid rondvliegende groepjes van twee tot vijf dieren.

Het lijkt erop, dat vleermuizen in Alblasserwaard zich vooral ophouden in de omgeving van bebouwde kommen. Slechts enkele waarnemingen hebben betrekking op dieren die zich in het open polderland ophouden. Begin augustus 1982 zag ik rond elf uur 's avonds een vleermuis de zogenaamde broekmolen in de polder Kortebroek onder Streefkerk verlaten. Een jaar later op 12 augustus, nam ik een middelgrote, vliegende vleermuis in de Polder Oud-Alblas nabij de eendenkooi van Roodnat waar.

Litteratuur

Voor zover ik heb kunnen nagaan, blijkt ook uit de beschikbare literatuur, dat er in het verleden eveneens weinig systematisch onderzoek naar het voorkomen van vleermuizen in de Alblasserwaard is gedaan. Glas & Braaksma (Daan e.a., 1980: 84-85) maken melding van het voorkomen van een kolonie Grootoorvleermuis (*Plecotus auritus*) in de kerk van Schelluinen. In het boek 'Waarden van Zuid-Holland' wordt het voorkomen van de Laatvlieger (*Eptesicus serotinus*), de Grootoorvleermuis (*Plecotus auritus*) en de gewone Dwergvleermuis (*Pipistrellus pipistrellus*) gememoreerd.

Gorinchem

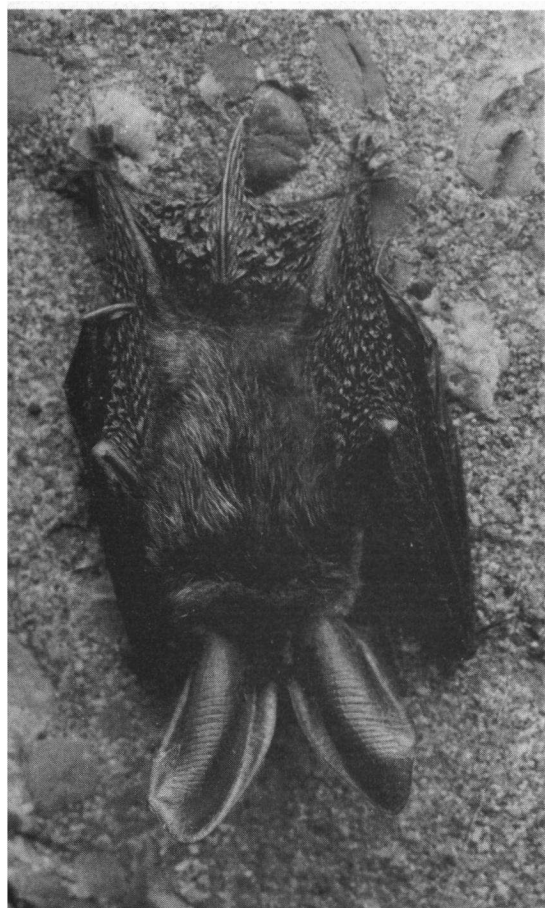
In de jaren 1982-1983 zijn door mij in de meest noordelijke wijk van het stadje Gorinchem, de zogenaamde Lingewijk, regelmatig vleermuiswaarnemingen gedaan. De Lingewijk ligt ingeklemd tussen de Linge en het Merwedekanaal en wordt ten zuiden begrensd door de oude binnenstad en ten noorden door de rijksweg Gorinchem-Nijmegen (Rw. 15). In de gehele wijk heb ik rondvliegende vleermuizen gezien, maar ik ben er nooit in geslaagd om te achterhalen waar de dieren overdag slapen. Volgens geruchten die in de wijk de ronde deden, was dat in een chemische fabriek langs de Linge. Op het eerste gezicht leek dit aannemelijk, omdat

het een oud gebouw betrof, waaromheen bovendien een groot aantal stenen loodsen stond, waarvan er enkele niet meer gebruikt werden. Het bewijs voor de juistheid van de geruchten heb ik nooit kunnen leveren. Wel heb ik regelmatig gezien hoe bij het invallen van de schemering vleermuizen vanuit het zuiden juist in de richting van de fabriek trokken. Dit maakt het aannemelijk om te veronderstellen, dat de vleermuizen elders huisden, bijvoorbeeld in de oude binnenstad. De Gorinchemse vleermuizen leken er wel bepaald vaste gewoonten opna te houden. Of het daarbij om steeds de zelfde dieren ging, viel natuurlijk niet te achterhalen. Wat mij echter opviel, was dat op bepaalde plaatsen in de wijk op zekere dagen steeds enkele vleermuizen aan het foerageren waren, terwijl zij op andere dagen niet aanwezig waren. Zo foerageerden onder de Lingebrug in de Rw. 15 eind mei-begin juni 1983 steeds rond half elf drie vleermuizen. Na deze periode zag ik de dieren geruime tijd niet, maar eind augustus waren ze er opeens weer. Iets dergelijks nam ik, zij het voor andere perioden, ook waar rond de Lagere Agrarische School in de wijk. Mogelijkerwijs verleggen vleermuizen gedurende het jaar hun jachtterrein. Ook bleven de vleermuizen niet de gehele nacht op deze plaatsen. Kennelijk grazen zij dus een bepaald jachtterrein gedurende de nacht af.

Goudriaan

In het voorjaar van 1983 werd ik naar aanleiding van mijn artikelen in het kwartaalblad van de Natuur- en Vogelwacht 'De Alblasserwaard' door een van de leden van die vereniging opmerkzaam gemaakt op het voorkomen van vleermuizen in dat dorp. Volgens het lid had een restauratie van de kerk tot een ware slachting onder de daar aanwezige vleermuizen geleid. Verder vertelde hij mij, dat er rond zijn huis vleermuizen in diverse soorten en maten vlogen.

Omdat ik in de organisatie van een zogenaamd natuurbeschermingskamp zat, moest ik van 16 tot en met 23 juli in Goudriaan zijn. Wij werden gehuisvest in een oud schoolgebouw uit het begin van deze eeuw. Het gebouw bestond uit een oude meesterswoning, waarin wij slapen en daarachter twee lokalen met daarop een zolder. De lokalen werden gebruikt voor opslag. De zolder werd niet meer gebruikt.

Glas & Braaksma maakten melding van het voorkomen van een kolonie Grootoorvleermuizen.

Foto: Jan van Eijk.

Mijn verblijf vond ik een goede aanleiding om de mededelingen eens te verifiëren. Ik kon toen nog niet vermoeden, dat ik wel heel dicht bij het vuur zat. Rond een uur of acht 's avonds slenterde ik naar de achterzijde van het gebouw. Daar werd mijn aandacht getrokken door een krekelachtig gesjirp, dat van onder de dakgoot vandaan kwam. Dit gesjirp werd met het vorderen van de avond steeds luider en geagiteerder. Even na tien, toen de schemering begon in te vallen, verliet de eerste vleermuis door een minuscuul spleetje tussen dakgoot en muur de zolder van het schoolgebouw. In de daarop volgende tijd verlieten steeds zo'n zes à zeven vleermuizen kort achter elkaar in duikvlucht het

gebouw. Dan was het weer even rustig, waarna de volgende zes à zeven het luchtruim kozen. Ook bleek nog een tweede uitvliegopening in gebruik te zijn. Die bevond zich op een halve meter afstand van het spleetje naast een houten bint, waarop de dakgoot rustte. Deze opening was echter duidelijk minder in trek. Op elke zeven vleermuizen uit het spleetje kwam er één uit deze opening. Mogelijk hield dit verband met de aanwezigheid van een wespennest een bint verder.

Die avond werden 38 vleermuizen geteld. Daarna was nog steeds gesjirp hoorbaar, maar de duisternis maakte verder tellen onmogelijk.

De volgende dag (17 juli 1983) werd opnieuw geteld. Dit werd echter bij de vijftiende vleermuis gestaakt, omdat dit dier vanuit de uitvliegopening bij de bint rechtstandig naar beneden viel. Het dier bleek aan de vleugel gewond te zijn. Bij het oprapen stootte het een gealarmeerd, metaalachtig getik uit. Het dier is de volgende dag gestorven en voor onderzoek naar het Instituut voor Taxonomische Zoölogie opgestuurd. Hier werd vastgesteld, dat het om een dwergvleermuis ging. Omdat het een zeer jong wijfje betrof was een nadere determinatie dan *Pipistrellus* spec. niet mogelijk. Aan de linkerkelleboog van het dier werd een gezwel geconstateerd, waarvan de oorzaak niet te achterhalen viel.

Op 19 juli 1983 bleek de kolonie plotseling verdwenen. De dag ervoor waren nog dertig uitvliegers gesignaleerd. Voor de verdwijning heb ik twee verklaringen. De eerste is de aanwezigheid van de kampdeelnemers. Op 18 juli kwam de grote massa aan. Hoewel vrijwel niemand in kennis is gesteld van de aanwezigheid van de kolonie en de zolder ook niet is bezocht, kan het zijn dat het geroezemoes van mensen rond het gebouw de vleermuizen heeft doen besluiten hun heil elders te zoeken.

Een tweede verklaring en die wordt ondersteund door de vondst van het jonge vrouwtje, kan zijn, dat de jonge vleermuizen in de kolonie groot genoeg waren om de (kraam)kolonie op te breken.

Alblasserdam

Op 23 maart 1984 werd mij door de heer A.D. Kooij uit Alblasserdam een dode vleermuis getoond. Hij had het dier in een zijbeuk van de toren van de oude begraafplaats in Al-

blasserdam gevonden. Deze zijbeuk was in gebruik als opslagruimte van de plantsoenen-dienst alwaar de heer Kooij werkzaam is. Het dier was op 7 maart voor het eerst gesignaleerd. Het hing toen aan de muur op ongeveer 25 cm boven de grond. Op 21 maart bleek het dier onder een zeildoek op de grond te zijn weggekropen. Twee dagen later is het gestorven en opgestuurd naar het Instituut voor Taxonomische Zoölogie te Amsterdam. Daar werd vastgesteld dat het ging om een vrouwelijke Ruige Dwergvleermuis (*Pipistrellus nathusii*). De doodsoorzaak kon niet worden vastgesteld. Wel werd geconstateerd, dat het dier te weinig gewicht had.

De zelfde heer Kooij belde mij op 17 juli 1984 op met de mededeling, dat hij in de zelfde toren een Grootoorvleermuis had gezien. Bij het ontsteken van het licht in de toren was het dier van de muur gekomen en in een gat verdwenen. Op 8 augustus van dat jaar werd de toren door mij bezocht. Op de diverse etages werd vleermuismest gevonden.

Ook werden grote aantallen afgebeten vlin-dervleugels (voornamelijk afkomstig van nachtvlinders) aangetroffen. Dit schijnt een eetgewoonte van de Grootoorvleermuis te zijn. De aanwezigheid van een kolonie is hier dus aannemelijk.

Op 17 juli 1983 te Goudriaan gevonden, ge-wonde dwergvleermuis (*Pipistrellus spec.*) Let op het gezwel aan de elleboog.

Foto: Douwe Tiedema.

Een derde waarneming betreft de vondst van een doe-het-zelfer. Die was op 8 februari 1985 bezig een houten schot van een muur te verwijderen, toen hij op een winterslapende vleermuis stuitte. Toen hij na een kwartier het dier wilde vangen om het voor transport naar het ministerie van Landbouw en Visserij gereed te maken, bleek het dier ondanks de extreme koude, de reis niet te hebben afge-wacht en gevlogen te zijn. Determinatie bleek dus niet mogelijk.

Vogelasiel

De Natuur- en Vogelwacht 'De Alblasser-waard' beheert te Sliedrecht een vogelasiel. Hier worden regelmatig vleermuizen binnen-gebracht, die echter steeds onmiddellijk wor-den doorgestuurd naar een asiel in Dor-drecht. Dit gebeurt ongedetermineerd *. Daarom wordt hier volstaan met een opsom-ming van de aantallen, die in de afgelopen ja-ren zijn binnengebracht. Er zijn ook niet meer gegevens beschikbaar, dan vindplaats

* Het verdient aanbeveling dat vogelasiels de de bij hen gebrachte vleermuizen door specialisten laten de-termineren en de vondsten met plaats, datum en vinder (+ adres) noteren.

Alblasserwaard:

1981 0

1982 1

1983 1

1984 3

1985 nog onbekend.

Tot slot

Regelmatig bereiken mij berichten over vleermuisvondsten, die helaas niet meer vallen te achterhalen. Dit kan bijvoorbeeld zijn, omdat de winter plotseling inviel of omdat de vinder terecht de gevonden vleermuis onmiddellijk weer in vrijheid stelde. Bij dergelijke mededelingen zitten nu en dan bizarre. Wat te denken van deze uit juli 1983. Een inwoner van Oud-Alblas kreeg toen van zijn jachthond een volkomen onbeschadigde, levende vleermuis aangeboden. De hond had het dier van elders in zijn bek aangesleept. De bezitter

van de hond bracht de vleermuis onmiddellijk onvervaard naar de zolder van zijn schuurtje. Daar hing hij het dier in de bekende vleermuishouding op aan een balk dicht bij het open raam. Na enige uren was de vleermuis verdwenen.

In dit artikel zal duidelijk zijn geworden, dat de kennis omtrent vleermuizen in de Alblasserwaard vrij summier is. Hier zijn alleen de vondsten beschreven, waarvan de schrijver absoluut zeker heeft kunnen vaststellen, dat er ook daadwerkelijk vleermuizen aanwezig waren. Losse mededelingen over rondvliegende vleermuizen zijn niet opgenomen. Ook zijn geen vondsten opgenomen die mij via tussenpersonen ter ore zijn gekomen. Al met al is er in deze sector van het natuuronderzoek nog veel werk te verzetten.

■ Douwe Tiedema, Sint Janshaven 290, 3087 XJ Rotterdam.

Geraadpleegde literatuur:

Daan, S., e.a. (1980): De Nederlandse Vleermuizen: Bestandsontwikkelingen in Winter- en Zomerkwartieren, Lutra, nr. 22., Rotterdam, september 1980.

Natuur- en Vogelwacht 'De Alblasserwaard' (1981 en later): kwartaalblad 'Onze Waard', diverse jaargangen, vanaf 1981.

Stichting 'Het Zuidhollands Landschap' (1976): Waarden van Zuid-Holland.

Bescherming zoogdieren in het Gooi

In een milieukundig onderzoek van het landgoed 'Zonnestraal' bij Hilversum worden interessante aanbevelingen gegeven ten behoeve van de bescherming van verschillende zoogdieren. In de eerste plaats wordt de bouw van een nieuw verpleeghuis als onaanvaardbaar beschouwd en zou het gehele bos van dit landgoed (Loosdrechtsche Bosch of Emmikkerbosch genoemd) tot natuurhistorisch monument uitgeroepen dienen te worden en om dusdanig beschermd en beheerd te kunnen worden.

Ondanks het feit dat er geen afzonderlijk onderzoek naar zoogdieren is verricht zijn er in het bos tien soorten met zekerheid vastgesteld en wordt het voorkomen van negen soorten vermoed. Wegens het nog rustige karakter van het terrein en de ligging van de rand van het Gooi (ingeklemd tussen de bebouwing van Hilversum en Loosdrecht) heeft het gebied een trechterfunctie. Deze trechter mondt uit in de flessehals van het Raaweggebied, die zich in de richting van de 's-Gravelandse landgoederen weer verwijdt. Voor

Haas, Vos, Wezel en Ree is deze trechter van zeer groot belang als migratiezone. Voor de Das is het terrein, als potentiële vestigingsplaats van wel heel bijzonder groot belang.

Als migratiezone kan het gebied voor de Das ook van veel belang zijn. Tot in de jaren zestig kwamen er op de 's-Gravelandse landgoederen nog Dassen voor, die vermoedelijk met opzet uitgeroeid zijn. Herkolonisatie kan alleen dan plaatsvinden wanneer dit gebied als verbingsgebied met plaatsen waar ze nog wel voorkomen kan blijven functioneren. Bovendien wordt verwezen naar het hoofdstuk over de zoogdieren in 'Milieukundig onderzoek van het Gooi' door W.J.J. Colaris et al (1974) waarin op bladzijden 401-419 A. de Wijs veel zinnige zaken naar voren brengt inzake de bescherming van de zoogdieren in het Gooi.

Erik Lam & Peter van der Linden: Een milieukundig onderzoek van het landgoed 'Zonnestraal'. Gestencild, 63 bladzijden, twee bijlagen, enkele afbeeldingen (waaronder kaartjes), 1 tabel (1986). Uitgave Stichting Milieutijdschrift Gooi, Vechtstreek en omstreken, postbus 1713, 1200 BS Hilversum.